

İbn Ved'ân'ın amcası Ebû'l-Feth Ahmed b. Ubeydullah ondan çalarak üzerinde bazı değişiklikler yapmış, İbn Ved'ân da eseri amcasından dinleyerek rivayet etmiştir (İbnü'l-Cevzî, XVII, 71). *el-Erba'üne'l-Ved'âniyye*'nin ve Abdülazîz b. Ahmed el-Bârcîlî (ö. 750/1349) tarafından yapılan şerhinin çeşitli kütüphanelerde pek çok nüshası vardır (Kettânî, s. 204; Brockelmann, *GAL*, I, 435; *Suppl.*, I, 602). Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî tarafından neşredilen eseri (*Mecmû'u'l-erba'in* içinde, Kahire 1952, s. 325-340) Sultan Ahmed Camii başıamamı Mehmed Şefik Arvâsî tahkik ederek önce Arapça metnini neşretmiş (İstanbul 1965), ardından kitabı Türkçe tercümesi ve şerhiyle birlikte yeniden yayımlamıştır (İstanbul 1965). Ali Hasan Ali Abdülhamîd de önemli dipnotları ilâve ederek risâlenin yeni bir neşrini gerçekleştirmiştir (Beyrut 1407/1987).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ved'ân, *el-Erba'üne'l-Ved'âniyyetü'l-meuzû'a* (nşr. Ali Hasan Ali Abdülhamîd), Beyrut 1407/1987, neşreden giriş, s. 13-22; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), V, 580; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XVII, 71; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, III, 356; a.mlf., *el-Kâmîl*, X, 327; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 164-167; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 657-659; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 491-500*, s. 199-201; a.mlf., *el-Muğni*, II, 618; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 141-142; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 305-306; *Keşfü'z-zunûn*, I, 60, 175; *İzâhu'l-meknûn*, I, 431; *Hediyyetü'l-ârifin*, II, 78; Brockelmann, *GAL*, I, 435; *Suppl.*, I, 602; Yûsuf en-Nebhânî, *Mecmû'u'l-erba'ine erba'in min ehâdîsi seyidi'l-mürselin*, Kahire 1372/1952, s. 325-340; Kettânî, *er-Risâletü'l-müsterafe* (Özbek), s. 204; "İbn Ved'ân", *DMBİ*, V, 76-77.

EMİN ÂŞIKKUTLU

İBN VEHB

(ابن وهب)

Ebû Muhammed Abdullâh b. Vebh b. Müslim el-Fihri el-Mısıri (ö. 197/813)

İmam Mâlik'in önde gelen talebelerinden, fakih ve muhaddis.

125 (743) yılında Kahire'de doğdu. Benî Fihri kabilesinin mevâlisindendir. On yedi yaşlarından itibaren ilim tahsiline başladı. İmam Mâlik, Leys b. Sa'd, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Abdülazîz el-Mâcişûn, İbn Cüreyc, Hayve b. Şüreyh, İbn Lehîa, Hanzale b. Ebû Süfyân el-Cumahî, Üsâme b. Zeyd el-Leysî gibi âlimlerden ders aldı. Nâfi' b. Abdurrahman'dan arz yoluyla kıraat öğrendi. Döneminde Medine'nin en büyük âlimi sayılan İbn Şihâb ez-Zührî'nin yirmi kadar talebesiyle, ayrıca tâbiin devri âlimlerinden bazılarıyla

görüştü. Ders aldığı veya hadis dinlediği 400 civarındaki hocası arasında, ilk olarak 144 (762) yılında hac vazifesini yerine getirirken karşılaştığı ve ölümüne kadar irtibat halinde bulunduğu İmam Mâlik ile Leys b. Sa'd'ın özel bir yeri vardır. Bir rivayete göre yirmi dört, diğer bir rivayete göre ise otuz altı defa hacca gitmiş ve her defasında İmam Mâlik'le görüşmüştür. Kendisine gelen hadisleri İmam Mâlik ve Leys b. Sa'd'a arz ederek onların değerlendirmesine itibar etmiştir. Bu sebeple kaynaklarda, "Allah beni İmam Mâlik ve Leys ile kurtarmış olmasaydı mutlaka sapıklığa düşerdim" dediği, İmam Mâlik'in kendisine iltifat ettiği, âdeti olmadığı halde ona mektup yazarak bilgisine başvurduğu ifade edilmektedir. İbn Vebh, İmam Mâlik'in görüşlerini iyi bilen âlimlerden biridir. Nitekim İmam Mâlik vefat ettikten sonra bir meselede onun görüşü konusunda ihtilâf çıktığında Medineliler ya İbn Vebh'e mektup yazarlar veya Medine'ye gelmesini beklerlerdi. Bazıları, onun Mâlikî mezhebini tedvin eden İbnü'l-Kâsım'dan daha iyi fıkıh bildiğini ileri sürerken öğrencilerinden Asbağ b. Ferec de İmam Mâlik'in öğrencileri İbn Vebh'e sünnet ve âsârı en iyi bilen kişinin İbn Vebh olduğunu söylemektedir.

İbn Vebh'den Abdurrahman b. Mehdî, Asbağ b. Ferec, Hâris b. Miskîn, Abdullah b. Abdülhakem, Ebû Abdullah İbn Abdülhakem, Ahmed b. İsâ et-Tüsterî, Rebî b. Süleyman el-Murâdî, Rebî b. Süleyman el-Cîzî, Harmele b. Yahyâ, Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî ve Sahnûn gibi âlimler hadis okumuş, hocaları Leys b. Sa'd ve İmam Mâlik de ondan hadis rivayet etmişlerdir. Hadis bilgisine duyulan güven sebebiyle derslerine büyük rağbet gösterilmiş, hatta bir defasında meydana gelen idziham yüzünden İbn Vebh yarananmış ve bir daha hadis rivayet etmeyeceğine yemin etmiş, ancak daha sonra keffâret ödeyerek derslerini sürdürmüştür. İbn Vebh 25 Şâban 197 (1 Mayıs 813) tarihinde Kahire'de vefat etti. 195 veya 196'da öldüğü de kaydedilmektedir.

Takvâ sahibi olarak tanınan İbn Vebh'in hayatını ribâtlarda cihad etmekle, ayrıca öğretimle ve hacca geçirdiği kaydedilir. Bir ara kendisine teklif edilen kadılığı reddetmesinin temelinde onun bu kişiliğinin etkisini görmek mümkündür. İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, Nesâî, İbn Adî ve Zehebî gibi hadis münekkitleri tarafından sika kabul edilmekle beraber bazıları onun zayıf kişilerden hadis rivayet ettiğiğine dikkat çekmişlerdir. Ahmed b. Hanbel, İbn Vebh'in sâlih bir âlim, fakih ve çok bilgili bir kişi

olduğunu söylerken Ebû Zür'a er-Râzî onun rivayet ettiği 30.000 hadisi incelediğini, bunların içinde mevzû hadis bulunmadığı gibi münker bir hadise bile rastlamadığını, Zehebî de onun hüccet, hâfiz ve müctehid bir âlim olduğunu belirtir.

Kıraat, tefsir, hadis, fıkıh ve tarih konularında devrinin önde gelen âlimlerinden sayılan ve "dîvânü'l-ilm" olarak nitelendirilen İbn Vebh, özellikle Mısır ve Hicaz bölgesinin hadislerini toplamaya gayret göstermiş, bunların münasip ve maktûlalarını hem cemetmiş hem ezberleyip tasnif etmiştir. İbnü't-Taberî Hicaz, Şam ve Mısır bölgesindeki hadisleri ondan daha iyi bilen birini görmediğini söylemektedir. İbn Vebh'in 100.000'i aşkın hadisi şifâhî olarak rivayet ettiği ve eserlerinde 20.000 civarında hadis topladığı belirtilmektedir.

Eserleri. 1. el-Câmi' fi'l-hadis. İbn Vebh'in rivayet ettiği çeşitli konulara dair hadislerin yer aldığı bu eserin günümüze ulaşan ve yalnız birkaç bölümünü ihtiva eden Dârü'l-kütübü'l-Misriyye'deki nüshası (Hadis, nr. 2201) önce J. David-Weill tarafından açıklamalarla birlikte (I-II, Kahire 1939-1948), daha sonra da Mustafa Hasan Hüseyin Muhammed Ebû'l-Hayr tarafından hadisleri tahrîc edilerek (I-II, Demâm 1416/1996) yayımlanmıştır. Bu neşirde tesbit edilen rivayet sayısı 717'dir. Eserin bir bölümü de Chester Beatty Library'de (nr. 3497) bulunmaktadır. Şam'da Dârü'l-kütübü'l-Zâhiriyye'de mevcuttur (Mecmû', nr. 40, vr. 156-171) *el-Müsned* adını taşıyan yazma da bu eserin bir parçası olmalıdır. **2. Tefsirü'l-Kur'ân.** İbn Vebh'in tefsirle ilgili rivayetleri derlediği bu eserdeki malzemenin müsnede benzer bir şekilde düzenlendiği görülmektedir. İbn Vebh'in rivayetleri ayrıca birçok tefsirde yer almıştır. Esere ait küçük bir kısmın Kayrevan'da el-Mektebetü'l-atîka'da bulunan nüshası, Miklos Muranyi tarafından rivayet ve râvileriyle ilgili kaynaklar gösterilmek suretiyle, Kur'an ilimlerine dair bölümle (*el-Ğâmi: Tafsir al-Qur'ân [Die Koranwissenschaften]*, Wiesbaden 1992) tefsir bölümü (*al-Ğâmi: Tafsir al-Qur'ân [Die Koranexegese]*, I-II, Wiesbaden 1993-1995) ayrı ayrı neşredilmiştir. **3. Kitâbü'l-Kader ve mâ verede fi zâlike mine'l-âşâr.** Kaderle ilgili yirmi hadis ve altı haberin Kaderiyye'ye reddiye amacıyla bir araya getirildiği eser Abdülazîz Abdurrahman Muhammed el-Useyym tarafından yayımlanmıştır (Mekke 1406/1986). İbn Vebh'in kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *el-Muvaftâ'u'l-kebir*, *el-Muvaftâ'u's-şagîr*, *Kitâbü'l-Cenâ'iz*, *Kitâbü Aşvâli'l-kıyâme*,

Kitâbü'l-Bey'a, Kitâbü'l-Menâsik, Kitâbü'l-Megâzî, Kitâbü'r-Ridde, Tefsîru Ğarîbî'l-Muvaṭṭa', el-Mücâlesât 'an Mâlik.

Abdullah b. Abdülhakem, *el-Muḥtaşârü'l-kebîr fi'l-fıkh* adlı eserinde hocası İbn Vehb ile Eşheb el-Kaysî, İbnü'l-Kâsım ve kendisinin İmam Mâlik'ten rivayet ettikleri 18.000 civarında meseleyi toplamış, Hâris b. Miskîn de İbn Vehb ile Eşheb ve İbnü'l-Kâsım'ın ittifak halinde buldukları görüşlere dair bir eser yazmıştır. İbn Beşkûvâl, İbn Vehb'in rivayetleriyle ilgili *Aḥbâru İbn Vehb* adlı bir risâle kaleme almış (İspanyolca tercümesiyle birlikte nşr. Manuela Marin, *al-Qantara*, X [Madrid 1989], s. 385-403), Ahmed Zünnûreyn Ahmed el-Cükenî de Câmîatü Ūmûmîkürâ'da *Merviyâtü 'Abdillâh b. Vehb el-Mısrî fi's-Süneni'l-erba'* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (I-II, Riyad 1416/1995).

BİBLİYOGRAFYA :

el-Muvaṭṭa', "Büyü", 1; İbn Vehb, *el-Câmîf* (nşr. J. David-Weill), Kahire 1939, neşredeninin girişi, I, s. XII-XIX; a.e. (nşr. Mustafa Hasan Hüseyin - Muhammed b. Ebü'l-Hayr), Demmâm 1416/1996, neşredenlerin girişi, I, 12-32; İbn Sa'd, *et-Ṭabakât*, VII, 58; Halife b. Hayyât, *et-Ṭabakât* (Zekkar), II, 765; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, V, 218; İcîf, *eş-Şikâat*, VII, 346; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 189-190; İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, 1518-1521; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceeddüd), s. 252; İbn Abdülber, *el-İntikâ*, Kahire 1350, s. 48-50; Şirâzî, *Ṭabakâtü'l-fukahâ*, s. 150; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik* (nşr. Abdülkâdir es-Sahrâvî), Muhammediye 1402-1403/1982-83, III, 228-243; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), X, 40-41; a.mlf., *Şifâtü's-şafve*, IV, 313-314; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 304-306; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 521-523; a.mlf., *A'lâmü'n-nübela'*, IX, 223-234; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcû'l-müzheb*, I, 413-417; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 463; *Keşfü'z-zunûn*, I, 440; II, 1907; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 257, 948; İzzâhu'l-meknûn, I, 438; Sezgin, *GAS*, I, 446; El-bânî, *Maḥtûṭât*, s. 355; M. Cebr Ebû Sa'de, *İbn 'Abdihakem el-mü'errih ve kitâbühü Fütûhu Mısr ve aḥbâruhâ*, Kahire 1399/1979, s. 95-96; C. Avvâd, *Akdemü'l-maḥtûṭâtü'l-'Arabiyye fi mektebâti'l-'âlem*, Bağdad 1982, s. 211; G. H. A. Junybol, *Muslim Tradition*, Cambridge 1985, s. 114-118; M. Muranyi, *Dirâsât fi meşâdiri'l-fıkhü'l-Mâlikî* (trc. Ömer Sâbir Abdülcelîl v.dğr.), Beyrut 1409/1988, s. 58, 146; J. David-Weill, "Note sur un manuscrit malékite de Abd-Allah İbn Wahb İbn Muslim al-Fihri al-Qurashi", *Mélanges Maspéro*, III (1935-40), s. 177-183; a.mlf., "İbn Wahb", *EP* (Ing.), III, 963; M. Câsim Ham-mâdi el-Meşhedânî, "'Abdullah b. Vehb el-Mısrî: ḥayâtühü ve mekânâtühü'l-'ilmiyye", *Mecellelül-mü'errihi'l-'Arabî*, sy. 34, Bağdad 1987, s. 232-242; Abdurrahim Güzel, "Abdullah b. Vehb el-Kureşî ve Kitâbühü'l-Kader isimli Eseri Üzerine Kısa Bir Değerlendirme", *EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 4, Kayseri 1991, s. 371-384; Adolf Grohmann, "J. David Weill, Le Djami d'Ibn Wahb", *IQ*, I/1 (1954), s. 58-60.

İBN VEHBÂN

(ابن وهبان)

Ebü Muhammed Eminüddîn
Abdülvehhâb b. Ahmed
b. Vehbân ed-Dimaşki
(ö. 768/1367)

Hanefî fıkıh âlimi.

730'dan (1329) önce Hama'da doğdu. Burada ve Dimaşk'ta öğrenim gördü. İbnü'l-Fasîh, Bahâeddin el-Misrî, Sadreddin İbn Mansûr ve Ebü'l-Abbas Şehâbeddin el-Ayıntâbî'den ders aldı. Dimaşk'ta çeşitli medreselerde müderrislik yaptı. Fıkıh ve usulü, Arap dili, lugat, edebiyat ve kıraat alanlarında adını duyurdu. 760 (1359) yılında Hama kadılığına tayin edildi. 762'de (1361) görevinden alındıysa da ertesi yıl tekrar aynı göreve getirildi ve Zilhicce 768'de (Ağustos 1367) vefatına kadar bu görevini sürdürdü. İbn Habîb ve İbn Tağrîberdî diğer kaynakların aksine ondan kâdilkudât diye söz ederler ki muhtemelen kadılıkla da bu görev kastedilmiştir.

Eserleri. 1. *Ḳaydû's-şerâ'id ve nazmü'l-ferâ'id* (*Manzûmetü İbn Vehbân, el-Manzûmetü'l-Vehbâniyye*). Müellifin şöhretine vesile olan fıkıha dair bir eserdir. "Râ" kafiyeli olup tavil bahrinde yazılan eser *el-Hidâye*'nin tertibine göre düzenlenmiştir. Birçok yazma nüshası mevcut olup (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Lâleli,

nr. 352/2, vr. 55-84, nr. 1188, 1196; Cârullah Efendi, nr. 892, 30 varak; Âşir Efendi, nr. 122, 31 varak; Refsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 1169, vr. 61-87) Muhibbüddin el-Âlvânî'nin *el-Manzûmetü'l-Muḥibbiyye* adlı eseriyle birlikte basılmıştır (Kahire 1296). 2. *'İkdü'l-ḳalâ'id fi ḥalli Ḳaydî's-şerâ'id*. Bir önceki eserin şerhi olup çeşitli nüshaları mevcuttur (Süleymaniye Ktp., Yahyâ Tefvik, nr. 1437, 347 varak, Süleymaniye, nr. 507, 274 varak, Lâleli, nr. 1038, 1039, 1040, 1048, Esad Efendi, nr. 757; Nu-ruosmaniye Ktp., nr. 1648). İzzeddin İbnü'l-Furât eseri *Nuḥbetü'l-fevâ'id min 'İkdü'l-ḳalâ'id* adıyla ihtisar etmiş (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1865; Brockelmann, *GAL*, II, 95; *Suppl.*, II, 888; Muhammed Mutî' el-Hâfız, II, 180), Seriyüddin İbnü's-Şihne el-Halebî de şerhin eksiklerini tamamlayıp bazı zor beyitleri değiştirmek suretiyle İbn Vehbân'ın manzumesini *Taifîlül 'İkdü'l-ferâ'id bi-(ve) tekmîli Ḳaydî's-şerâ'id* adıyla şerhetmiştir. Çok tutulan bu şerhin Köprülü Kütüphanesi'ndeki (Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 595) müellif hattı nüsha başta olmak üzere birçok yazması bulunmaktadır (meselâ Manisa İl Halk Ktp., nr. 5508; TSMK, III. Ahmed, nr. 1144; Kütahya Vahîd Paşa Ktp., nr. 1105; DİB Ktp., nr. 99; İÜ Ktp., AY, nr. 3232; Edirne Selimiye Ktp., nr. 761; Çorum İl Halk Ktp., nr. 1319, 1494; Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 416; Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 848, Esad

İbn Vehbân'ın *Ḳaydû's-şerâ'id* ve *nazmü'l-ferâ'id* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 352/2)

